

ДОПРИНОС ВЕРНЕРА ЛЕФЕЛДТА ИСТОРИЈСКОЈ СЛАВИСТИЦИ

У прошлим вјековима славистика, па и сербистика, добијале су значајне прилоге од њемачких научника. Па и од наших проучавалаца, како језика, тако и од оних које је привлачила проблематика српског језика и, иначе, српске културе. И у новије вријеме има међу њемачким славистима оних које привлачи славистика. Истина, мање је оних које привлачи сербистика. Али, има и таквих. Међу такве проучаваоце српског језика спада и др Werner Lehfeldt, проф. славистике на Гетингенском универзитету. Наша је намјера да се овом приликом позабавимо неким од радова које је у посљедње вријеме објавио госп. Werner Lehfeldt, и то радовима који обрађују проблематику историјске славистике, на основу писаних докумената сачуваних у архивама. То су радови

Как работали переписчики московского посольского приказа в XVI столетий?¹

Рукорадование.²

Eine serbisch-russische Sprachbegegnung vom Anfang des XVI. Jahrhunderts (Zur Sprache der Moskauer Kopien von serbischen Briefen Sultan Selims I. an den Großfürsten Vasilij III, Ivanović).³

У првом овдје назначеном раду, тј. у раду објављеном у Зборнику посвећеном шездесетогодишњици Андреја Анатољевича Зализња-

¹ Российская академия наук, Институт славяноведения и балканистики, Русистика, Славистика, Индоевропеистика. Сборник к 60-летию Андрея Анатољевича Зализняка, Москва 1996.

² Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова, Исторический факультет, Великий Новгород в истории средневековой Европы. К 70-летию Валентина Лаврентьевича Янина, Москва, „Русские словари“ 1999.

³ Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, I. Philologisch-historische Klasse, Jahrgang 2000, № 3.

ка, Werner Lehfeldt расправља о томе како су радили преписивачи московскога заповједништва у XVI вијеку, управо о томе „на ком језику, тачније говорећи, на којим језицима била су написана писма која су мијењали велики кнез Иван III и Василиј III (1505–1533), са једне стране и султани Бајазид II и Селим (1512–1520) и Сулејман (1520–1566), са друге стране“. О овоме аутор расправља на основу текстова које је пронашао у руским архивама о томе времену и тим догађајима. Познато је да су „османска писма, написана у XV и XVI вијеку“ била писана на српском језику, јер је српски језик у отоманској канцеларији сматран за дипломатски језик, то јест језик „на ком се водила преписка султана и других великодостојника османске отоманске империје као што су Пољска, Мађарска и Дубровник и молдавски кнежеви“. А тако је било и са грчким језиком. Овакву функцију вршили су српски и грчки језик до „краја владања Сулејмана (1520–1566)“, када је дипломатску улогу преузео турски језик.

Упоређујући московске копије са дубровачким оригиналима долази се до вјерних узора којих се придржавао писар. Иако се он, што је могуће више придржавао узора, како је могуће слово по слово, ипак се, на основу поређења, може доћи до закључка да је, при писању, писар правио грешке, било да су у питању огрешења о писање појединих слова или група слова: уп. *земла*^м поред *земламь*, *зимьлимь* и сл. Из поређења ових писама долази се до закључка да преписивач, без обзира на његово залагање да вјерно препише писмо, слово по слово, није успијевао да се вјерно придржава оригинала.

Отуда и огрешења о морфолошке форме појединих ријечи, као и о употреби појединих лексема, уп. форме: *всьиємь*, *всьиєм*, *всьиѣме*, *всьимь* као и *всьемь*, *ваасам*. На основу ових примјера W. Lehfeldt долази до прихvatљивог закључка да је основну варијанту овим писмима чинио српски језик. („Однако можно доказать, что основой для переписывания грамоты являлся именно сербский язык“).

У другом овдје назначеном раду, тј. у раду који је објављен у Зборнику Валентина Лавренјевича Јанина, расправља се о значењу лексеме *рукорядовање*. Одмах на почетку расправе констатује се да је она писана „по сербски“ („перед началом текста грамоты прямо сказано: *Василеи андрѣвъ сѣнь карובהа на мѣовѣ прѣѣхѣа а привѣѣѣ салѣмишагѣ салѣтанѣ грамотѣ серпскимѣ писмо*“). Вјероватно није сачуван оригинал султанског писма и зато се овдје, а и у другим случајевима, полази од сачуваних копија које се налазе у „посланичкој књизи“.

Пажњу аутора радње је привукао начин поздрављања. У тексту Селима I стоји „многое поздравленіе ѿ любовное рѣкорядованіе“. Ту је необична лексема *рѣкорядованіе*. У прегледаним рукописима, а и у

потврдама које је дао Рјечник који је издала Југославенска академија у Загребу, не налазимо лексему *рукорядованіе*, а ту се налази потврда за многе сложенице са руко- *rukodavañe, rukodjelovañe, rukogone-tañe...*, али не и *rukoradovañe*. И у руском језику, како свједочи Даљев рјечник, има доста сложеница као: *рукоблагословѣње, руковѣдствѣ-ванье...*, али не и *рукорядованіе*. Сљедује и питање: „каким образом лексема *рукорядованіе* нашла путь в московскую копию грамоты Селима I?“.

Пут ка разрешењу овога питања водио је преко тога што му је значење корјена *руко-* остало, а за додатну ријеч *-радовање*, која је преписивачу одговарала, он је узео ријеч *-радовање*, која се стварно налазила као друга ријеч у српским писмима која су упућена султану. А он је, можда, заборавио да је ту већ записао *руко*. Тако су се сада нашле заједно *руко* и додато *радованіе*.

Иными словами, переписчик был вынужден начать заново, т. е. найти такой перевод лексемы **ХЕДЕТИСАНИЕ**, при котором *хер-* больше не идентифицировалось бы с *хѣі-* или же с *хер-*. При этой повторной попытке переписчик исходил из отождествления части **ХЕДЕТИС-** с греческим глаголом *χαίρειν* ‘поклониться’, который, со своей стороны, связан с глаголом *χαίρω* ‘радоваться’. Результатом указанной ассоциации явился перевод **РАДОВАНИЕ**. Не исключено, что при этом определенную роль могло сыграть то обстоятельство, что лексема **РАДОВАНИЕ** действительно встречается как вторая часть салютации в сербских грамотах османских султанов.

Если наша реконструкция процесса перевода **ХЕДЕТИСАНИЕ** правильна, то остается открытым еще один вопрос: почему переписчик не зачеркнул или каким-нибудь другим способом не уничтожил результат своей первой попытки, т. е. **РАКО-**? На этот вопрос, конечно, не может быть однозначного ответа. Не исключено, что переписчик просто забыл это сделать.

У трећем овдје назначеном раду, који је писан на њемачком језику (*Eine serbisch-russische Sprachbegegnung...*) даје се комплетан садржај писама која су сачувана у Архиву Московске посланичке канцеларије у одјелењу „Сношения России с Турцией“. Поред факсимила (*Moskauer Kopien der Briefe Sultan Selims I*) ту се даје и њихово читање на наш старији језик (*Schreiben Selims I. an Vasilij III. Ivanovič vom Juni 1513, ... vom 1. August 1513, ... vom August 1515, ... vom 28. Oktober 1520, ...*). За овај труд г. Werner Lefheldt уложио је знатно вријеме и зато смо му ми од срца захвални. Ко се бавио нашом, или нашом и руском писаном ријечју, зна шта то значи — прочитати једно писмо и претранскрибовати га на старији језик. Г. Werner Lefheldt спада у

прецизне и поуздане историчаре језика и сваки његов рад одише тим особинама. То се показује и овом приликом.

У овој расправи прати се не само начин обиљежавања појединих лексема, него и њихово преношење на српске основе у руску копију или преписивач одступа од српске основе дајући тексту руску обличку форму.

Београд

Асим Пеџо